

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Maiki Linder

ÕPILASTE KODUNE VÄÄRKOHTLEMINE: ÕPETAJATE ARUSAAMU JA VAATEID
PROBLEEMILE

bakalaureusetöö

Läbiv pealkiri: Õpilaste kodune väärkohtlemine õpetajate hinnangul

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Ants Reinmaa, ped.kand

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Häidkind, Ph.D.

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Kokkuvõte

Õpilaste kodune väärkohtlemine: õpetajate vaateid ja arusaamu probleemile

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on analüüsida õpetajate hinnangute põhjal nende orienteeritust ja kogemusi laste väärkohtlemise probleemistikus Tartumaa koolide näitel. Tulemusi on analüüsitud kasutades aritmeetilise keskmise arvutusmeetodit.

Andmed on kogutud ankeetküsitluse teel kasutades veebikeskonda. Küsimustik koosnes 14 küsimusest, neile vastas 54 õpetajat.

Uurimistöös selgus, et väärkohtlemise probleem on olemas Tartumaa koolides. Kõige suurem probleem koolis on vastutustundetu suhtumine õppetöösse ja kiusamisega puututakse kokku kõige sagedamini. Õpetajatel on olnud kõige enam kokkupuuteid hooletussejätud ja vaimse väärkohtlemisega lastega. Väärkoheldud last kirjeldatakse kui enesessesulgunud last, kellel on raskusi koolitööga. Väärkoheldud lapse esmamärkajaks peaks olema õpetaja, sotsiaalpedagoog või keegi peretuttav. Infot väärkoheldud lapse kohta on saadud teiselt õpetajalt või lapselt endalt. Peamiseks riskiteguriks lapse kodusele väärkohtlemisele peetakse alkoholi kuritarvitamist. Õpetajad pidasid oma teadmiste taset piisavaks, et märgata väärkoheldud last. Aga sooviti siiski juurde infot märkide ära tundmiseks ja lapsega vestlemiseks. Probleemidena väärkohtlemise vähendamisele nimetati kõige enam puudulikku seadusandlust ja võrgustikutööd ning inimeste ükskõiksust. Ennetamise abinõuna nähakse lastevanemate koolitamist ja üleüldist teavitustööd.

Märksõnad: laste väärkohtlemine, esmamärkaja, väärkohtlemise tunnused, väärkohtlemise riskitegurid.

Abstract

Students home abuse: teachers' views and perceptions of the problem

Purpose of this research is to analyze based on teachers' opinions their orientation and experience on the problem of child maltreatment based on Tartu County schools. Results were analyzed using the arithmetic mean method.

The data is collected by questionnaire through web. The questionnaire had 14 questions, answered a total of 54 teachers.

The research revealed that problem of child abuse exists in Tartu County schools. The greatest problem at school is irresponsible attitude toward studying and bullying encountered most frequently. Teachers have had several contacts with neglected children and with mentally abused children. Abused children are described as children who are closed into themselves and have difficulties with studying. First person to notice abused child should be a teacher, a social educator or someone familiar with the family. Information about abused child comes from other teacher or child yourself. The main risk factor for child maltreatment at home is considered alcohol. Teachers considered their level of knowledge sufficient for noticing abused children. But they still want to have more information about the signs and how to chat with the child. Among the problems of abuse reduction were named deficient legislation and deficient work of the network and human indifference. Prevention measures should be training for parents and general outreach.

Keywords: child abuse, first noticer, signs of abuse, maltreatment risk factors.

Sisukord

Kokkuvõte.....	2
Abstract.....	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus.....	5
<i>Mis on laste väärkohtlemine?</i>	5
<i>Füüsiline väärkohtlemine</i>	6
<i>Seksuaalne väärkohtlemine</i>	6
<i>Emotsionaalne ja psühholoogiline ehk vaimne väärkohtlemine</i>	7
<i>Lapse hooletussejätmine</i>	8
<i>Laste väärkohtlemise seletamise teooriad</i>	9
<i>Psühhodünaamilised teooriad</i>	9
<i>Õppimise teooriad</i>	9
<i>Keskkonnateooriad</i>	10
<i>Ökoloogilised teooriad</i>	10
<i>Laste väärkohtlemise tunnused</i>	10
<i>Varasemad uurimused</i>	11
<i>Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid</i>	13
Metoodika.....	13
<i>Andmekogumise meetodid</i>	13
<i>Valimi kirjeldus</i>	14
Tulemused.....	14
Arutelu.....	27
Kasutatud kirjandus.....	32
Lisa 1	

Sissejuhatus

Mis on laste väärkohtlemine?

Soonets (1997) määratleb laste väärkohtlemist kui mistahes käitumist lapse suhtes, mis alandab lapse füüsilist ja psüühilist heaolu ning ohustab tema eakohast arengut ning tervislikku seisundit. Võttes aluseks Soonetsi (1997) jaotuse, võib klassifitseerida laste väärkohtlemist nii sisu kui dimensioonide järgi.

Sisu järgi eristab ta järgmisi väärkohtlemise suundi:

- lapsele suunatud vägivallateod;
- lapse hooletussejätmine ehk lapse vajaduste rahuldamata jätmine;
- lapse ülehooldamine ehk ülikaitstus.

Iga nimetatud väärkohtlemise suund võib esineda erinevates dimensioonides:

- emotsionaalne;
- füüsiline;
- vaimne;
- seksuaalne.

EV seadustes leiab väärkohtlemise kohta infot mitmetest erinevatest kohtadest. Eesti Vabariigi Lastekaitseseadus § 31. (1) ütleb, et „*Igat last tuleb alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Lubamatu on lapse alavääristamine, hirmutamine või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab talle kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist.*“

§ 33 sätestab, et „*Laps peab olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt:*

- 1) lapse ahvatlemine seksuaaltegevusse;*
- 2) lapse kasutamine prostituudina;*
- 3) lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel.*“

§ 32 kirjeldab hädaohus olevat last kui:

„(1) Laps vajab viivitamata abi, kui

- 1) ta on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist;*
- 2) laps ise oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut.*

(2) Hädaohus laps paigutatakse sotsiaaltalituse vastava töötaja otsuse alusel viivitamatult ohutusesse tingimustesse ohu möödumiseni või hooldusküsimuste otsustamiseni, selleks tema vanemate või hooldajate nõusolekut küsimata. “

§ 59. Abi vajavast lapsest teatamine

„(1) Juhul kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile.“ (Riigi Teataja, 1993).

Füüsiline väärkohtlemine. Kõige kergemini märgatavaks on füüsiline vägivald. Leps (2011) defineerib Kuriteoennetuse netilehel füüsilist väärkohtlemist kui vanema või vanema elukaaslase, vanavanema jm lähisugulase tahtlik, mitteõnnetuslik füüsilise jõu kasutamine lapse suhtes, mis võib vigastada last.

Füüsiline väärkohtlemine võib põhjustada lapsele kergemaid, raskemaid või isegi eluohtlikke füüsilisi ja ka psühholoogilisi kahjustusi. Mida kauem füüsiline väärkohtlemine kestab, seda tõsisemad tagajärjed ja pikaajalisem mõju sellel on. Tõsisemateks füüsilisteks tagajärjeks võivad olla füüsiline puue, meditsiinilised probleemid või krooniline valu. Igasugune füüsiline vägivald mõjutab tavaliselt ka lapse vaimset ja emotsionaalset tervist. Lastel võivad olla keskendumisraskused, probleemid enesekontrolliga, viha ja suhtlusprobleemid. Füüsilist vägivalda tundnud lastel on tihti emotsionaalne stress. Füüsiline väärkohtlemine võib viia ka probleemideni sotsiaalses suhtluses: usaldamatus, võimetus luua sõprussuhteid ja neid hoida (Physical abuse, s.a.).

Füüsilise väärkohtlemisega seotud tegevused on järgmised: laksu andmine, tõukamine, lükkamine, näpistamine, küünistamine, väänamine, pigistamine, raputamine, asjadega loopimine, hammustamine, juustest sikutamine, löömine käe, jala või esemega, peksmine, põletamine, lämmatamine, kägistamine, uputamine, relva või noa kasutamine lapse vastu, relvaga või noaga ähvardamine (Leps, 2011).

Füüsilise väärkohtlemise tunnused võivad olla: verevalumid, vorbid, sidumisjäljed, pigistusjäljed, löögi jäljed, hammustused, tursed, põletusjäljed, seletamatud luumurrud, nihestused, haavad, sisemised vigastused (Physical abuse, s.a.; Soonets, 1997).

Seksuaalne väärkohtlemine. Soonets (1997) liigitab seksuaalse väärkohtlemise kaheks – seksuaalne ärakasutamine ja seksuaalne vägivald, mis erinevad toimepanija kavatsuse poolest. Esimene, seksuaalne ärakasutamine, sisaldab lapse mittevägivaldset seksuaalobjektina kasutamist, et rahuldada oma suguiha. Selle liigi puhul lapsel tavaliselt füüsilisi kahjustusi ei esine. Teine, seksuaalne vägivald, sisaldab, nagu nimetuski ütleb, vägivalla ja jõu komponente. Siin rahuldab täiskasvanud isik oma suguiha vastu lapse tahtmist ning tema

kaitsetut olukorda ära kasutades. Seksuaalne vägivald võib põhjustada füüsilisi nähte lapse kehal, kuid ka muutuseid lapse emotsioonides, enesetajus ning seksuaalkäitumises.

Lapse seksuaalne väärkohtlemine võib sisaldada järgmisi tegevusakte: seksuaalse sisuga mängud lastega, seksuaalse sisuga halvustavate kirjade kirjutamine, lapsest pornograafiliste piltide ja fotode tegemine, lapsele erootiliste piltide ja videote näitamine, lapse lahtiriietamine, tema piilumine vanni- või magamistoas, suguelundite hellitamine ja puudutamine, oma suguelundite demonstreerimine lapsele, sõrmega suguühte matkimine ja masturbeerimine, vaginaalne, anaalne või oraalne suguühe lapsega (Leps, 2011; Sexual Assault Crisis Homepage, s.a.; Soonets, 1997).

Lapse seksuaalne väärkohtleja ei ole alati ema, isa või keegi teine täiskasvanu. Mõnikord võib selleks olla ka teine alaealine isik.

Seksuaalse väärkohtlemise tagajärjel võivad lapsel tekkida mitmed probleemid: liigne või kohatu huvi seksiga seonduva vastu, mitteeakohane seksuaalne teadlikkus, depressioon, hirm, süütunne, seksuaalne külmus, vastassoo esindajate kartus, ebaadekvaatne seksuaalne käitumine (APA Homepage, s.a.).

Emotsionaalne ja psühholoogiline ehk vaimne väärkohtlemine. Soonetsi (1997) järgi on emotsionaalne ehk tundeline vägivald tegevusakt, mis tekitab lapses emotsionaalse pingeseisundi, ohustades lapse eakohast emotsionaalset arengut. Psühholoogiline ehk vaimne vägivald kahjustab aga lapse potentsiaalsete võimete arengut. Paljudes klassifikatsioonides emotsionaalne ja psühholoogiline väärkohtlemine samastatakse.

Emotsionaalne väärkohtlemine kahjustab lapse emotsionaalset arengut, kindlustunnet, positiivset suhtumist. Emotsionaalne väärkohtlemine asetab lapse emotsionaalse pinge seisundisse ja kahjustab või ohustab lapse emotsionaalset arengut. Need lapsed tunnevad sageli hirmu, alandust, pinget. Moonutub teiste inimeste emotsioonide mõistmine kui ka enda emotsioonide väljendamine.

Emotsionaalseks ja psühholoogiliseks väärkohtlemiseks peetakse järgmisi tegevusi: kahju tegemisega ähvardamine, füüsiline või sotsiaalne isolatsioon, ekstreemne kadedus ja omanikutunne, hirmutamine, karjumine, alandamine ja häbistamine, ebaameeldivate nimetustega kutsumine ja pidev kritiseerimine, sõimamine, solvamine ja halvustamine, valesüüdistuste esitamine ning mahategemine kõiges, terroriseerimine, ignoreerimine ja lapse vajaduste naeruvääristamine, valetamine, lubaduste murdmine, usalduse petmine, manipuleerimine, „keeldudega kauplemine“, tusatsemine, lapse isoleerimine normaalsest

sotsiaalsest suhtlemisest, laste kaasamine tegevustesse, mis on ühiskonna normidega vastuolus (Leps, 2011; Soonets, 1997).

Lapse hooletussejätmine. Soonets (1997) jagab lapse hooletussejätmise viieks erinevaks vormiks. Kõigepealt *füüsiline hooletussejätmine*, mis kätkeb endas esmaste vajaduste mitterahuldamist või osalist või väarat rahuldamist. Näiteks antakse imikule sobimatut toitu või ei vahetata mähkmeid, unustatakse lapse söögiaeg üldse või ei panda teda ilmastikule vastavalt riidesse. Samuti käib siia alla ka lapse nutule mitte reageerimine, tema lohutamine ega nutu põhjuste otsimine.

Emotsionaalset hooletussejätmist iseloomustab vanema ükskõiksus lapse emotsionaalsete vajaduste rahuldamise suhtes. Näiteks ei tunnustata last piisavalt edusammude puhul ega elata ta rõõmudele ja muredele kaasa, ei suhelda temaga ega pöörata talle vajalikul määral tähelepanu, ei arvestata tema kui isiksusega või hoopis ignoreeritakse teda. Emotsionaalne hooletussejätmine hõlmab ka emotsionaalse läheduse vältimist (paitamist, sülle võtmist) ning kaitstuse ja turvatunde tekke pärssimist.

Lapse *tervislik hooletussejätmine* on vanemapoolne tegevusetus või mitterahuldav tegevus lapse tervisliku seisundi hoidmisel või parandamisel - lapsele vajaduse korral arstiabi kutsumata jätmine, meditsiinilisel kontrollil mittekäimine ja vajalikest meditsiinilistest protseduuridest lapse tervise heaks keeldumine. Samuti hõlmab ka tervise hooletussejätmine lapsele teadlikult valede rohtude või valedes annustes rohtude andmist.

Hariduslik hooletussejätmine sisaldab vanema tegevusetust lapse hariduse omandamisel ja võimete arendamisel. Näiteks ei kanna vanemad hoolt selle eest, et lapsed jõuaksid õigeaks ajaks kooli või et nad seal üldse käiksid (jätavad koju nooremaid lapsi hoidma või mingeid töid tegema). Vanemad ei ilmuta huvi lapse koolis edasijõudmise ning kooliprobleemide vastu, samuti lapse võimete väljaarendamise vastu. Hariduslikult hooletussejätud lastel võib välja kujuneda koolihirm.

Järeldavalt on vanematel alanenud kontroll või puudub see üldse lapse tegevuse üle. Samuti ei vastuta vanemad piisavalt lapse psüühilise ja füüsilise heaolu eest, mille tagajärjel võivad lapsed sattuda mitmesugustesse ohtudesse.

Ülikaitstus on väärkohtlemise liik, mille puhul püüavad vanemad last pidevalt kontrollida, lapse eest ise otsuseid teha ja vastutust kanda või lapse eest kõike ära teha, arvestamata lapse eakohase suutlikkusega (Soonets, 1997).

Lapse hooletussejätmise sümptomiteks on: lapse sagedane koolist puudumine, kerjamine ja toidu varastamine, vajalike ravimite või prillide puudumine, puudev hambaravi, räpasus ja

halb kehalõhn, ilmastikuga mittesobiv rõivastus, alkoholi või narkootikumide kuritarvitamine, lapse väited, et kodus ei ole kedagi tema eest hoolitsemas (Child Welfare Information Gateway, 2007).

Lisaks Soonetsi klassifikatsioonile peetakse samuti lapse väärkohtlemise alla kuuluvaks teiste pereliikmete vastu suunatud vägivalda pealtnägemine või -kuulmine. Siia alla kuuluvad vanematevahelise vägivaldajuhtumi nägemine või selle pealt kuulmine, vigastatud või emotsionaalselt häiritud vanema nägemine, pingelise koduse keskkonna tajumine, teiste inimeste käest kuulmine oma vanemate vägivallatsemise kohta (Leps, 2011).

Laste väärkohtlemise seletamise teooriad

Väärkohtlemise põhjuste ja olemuse seletamiseks on loodud mitmeid teooriad, paljud neist lähtuvad probleemi analüüsimisel ühest konkreetsest tasandist (indiviidi, perekonna või keskkonna tasandist). Daro (1995, viidatud Soo & Soo, 2002) leiab, et väärkohtlemise protsess on tegelikult kombinatsioon vanemate arenguloost, isiksuse teguritest, sotsiaalsetest interaktsioonidest ja võrgustikest, perekonna suhetest ning lapse karakteristikutest. Daro klassifitseerib erinevad laste väärkohtlemise teooriad nelja peamisse gruppi.

Psühhodünaamilised teooriad. Psühhodünaamiline teooria tugineb väärkäitumise seletamisel vanemate puudulikule psühholoogilisele funktsioneerimisele, nende vähesele kompetentsusele adekvaatselt hoolitseda oma laste eest (Daro, 1995 viidatud Soo & Soo, 2002). Indiviididel, kel on raskusi hakkama saada personaalsete valikute tegemise ja emotsioonide kontrolliga, on tihti ka probleeme toime tulla laste kasvatamisega, eriti veel siis, kui laps on erivajadustega. Kui aga vanemad suudaksid paremini mõista ja tunnetada iseend ning oma rolli vanemana, siis suudaksid nad ka rohkem mõista oma lapsi ja nende vajadusi.

Õppimise teooriad. Õppimise teooria keskendub pigem vanemate teadmiste ja oskuste defitsiidile kui psühholoogilisele häiritusele ja funktsioneerimise raskustele. Antud teooria väidab, et vanemate piiratud ja sageli liiga ranged ning ebaefektiivsed lapse distsiplineerimise ja kasvatamise tehnikad põhjustavad väärkohtlemist. Peale selle on vanemaid endid lapsepõlves väärkoheldud või ei ole nende ema-isa suutnud neile eluks kaasa anda hea vanemluse eeskujuga (Daro, 1995 viidatud Soo & Soo, 2002). Näiteks kui last on kodus löödud või pekstud, siis suurena kaldub ta tegutsema samamoodi. Löömist või peksmist peab ta siis üheks võimalikuks lapse karistamise meetodiks.

Keskkonnateooriad. Keskkonnateooria rõhutab sotsiaalsete tingimuste ja väärtuste domineerivat rolli väärkohtlemise põhjustamisel või soosimisel (Daro, 1995 viidatud Soo & Soo, 2002). Keskkondlike tegurite seletus ühendab endas nii sotsioloogilist, keskkonnastressi kui ka kultuurilist lähenemist, mis oma sisult osaliselt kattuvad. Elu stressirohketes oludes, nagu vaesuses, tööpuuduses, sotsiaalses isolatsioonis, ebanormaalses elamistingimustes ja vägivaldses keskkonnas soosib vanemate jõhkrat ja ebaadekvaatset käitumist oma laste suhtes ning pärsib nende võimalusi laste eest normaalselt hoolitseda. Kultuuriline lähenemine väidab, et normid ja hoiakud ühiskonnas andestavad kergesti või kohati isegi soosivad füüsilise karistamise kasutamist ning pooldavad individualismi, inimestevahelist võistlemist ja perekonna privaatsuse reeglit (Daro, 1995 viidatud Soo & Soo, 2002). Lapsi nähakse peamiselt vanemate “omandina”.

Ökoloogilised teooriad. Belsky (1980, viidatud Soo & Soo, 2002) on püüdnud vältida eelnevate teooriate puuduseid ning loonud laiema ulatusega ja kõiki tasandeid haarava mudeli – lapse väärkohtlemise ökoloogilise mudeli. Belsky näeb väärkohtlemist kui sotsiaalpsühholoogilist fenomeni, mis on kujunenud erinevate jõudude poolt nii indiviidi, perekonna, ühiskonna kui ka kultuuri tasandil. Tema mudel sisaldab nelja sfääri. Ontogeneetilise arengu sfäär hõlmab individuaalseid tegureid, näiteks vanema enda väärkohtlemise kogemus lapsepõlvest, mis on eelsoodumuseks kasvatada oma lapsi väärkohtleval või hooletussejätval viisil. Mikrosüsteemi alla kuuluvad perekonnaga seotud faktorid, mis on otsesemalt seotud laste väärkohtlemise toimumisega. Eksosüsteem sisaldab erinevaid aspekte ühiskonnast, kus perekond ja individid eksisteerivad. Antud sfäär hõlmab ka Bronfenbrenneri mesosüsteemi, mis rõhutab kooli, eakaaslaste, vanemate töökoha ja kiriku vastastikust mõju indiviidile. Makrosüsteem – kõige kaugem ja laiem sfäär, kätkeb endas kultuurilisi uskumusi ja väärtusi, mis kujundavad lapse kasvatamise stiili kui ka hoiakuid väärkohtlevasse käitumisse.

Lapse väärkohtlemise tunnused

Väärkohtlemisel on suur mõju lapse arengule. Enamasti mida raskem ja pikaajalisem on väärkohtlemine, seda tugevamat mõju see lapsele avaldab. Lastel on ootamatu muutus üldises käitumises või koolis hakkamasaamises, ebapiisav füüsiline hooldus lapsevanema poolt, õpiraskused, keskendumisraskused, alati valvelolek, ebapiisav vanematepoolne huvi ja kontroll, passiivsus, enesest tõmbunud, madal enesehinnang, negatiivne minapilt, ennastkahjustava käitumise sagenemine, kodunt ärajooksmine, agressiivsus, räpakus. Nad

tulevad kooli liiga vara ja lahkuvad väga hilja ning ei soovi koju minna. Nad on emotsionaalselt ebastabiilsed, tuimad, kergelt ärrituvad. Neil on hirmureaktsioon vanema lähenemisel (Child Welfare Information Gateway, 2007; Soonets, 1997).

Väärkoheldud laste tundeelu iseloomustab: emotsionaalne ebastabiilsus (kõikumine positiivsete ja negatiivsete tunnete vahel); emotsionaalne tuimenemine; negatiivsete tunnete ülekaal positiivsete üle, depressiivsus; traumaatilised stressireaktsioonid (unehäired, isutus, ärevus, psühhosomaatilised häired); puudub empaatiavõime ja oskus luua lähedasi suhteid; madal enesehinnang ja negatiivne minapilt (Pöldsepp, 1997).

Väärkoheldud lapsed saavad koolis halvemini hakkama, selle põhjuseks on kontsentratsiooni raskused, motivatsiooni puudumine, väsimus, madal enesehinnang, vähene pingetaluvus, hüperaktiivsus, spetsiifilised õpiraskused, kõne tajumise ja produtseerimise probleemid. Samuti pidurdub väärkoheldud lapse fantaasia ja loovuse areng (Pöldsepp, 1997).

Varasemad uurimused

Soo, Ilves & Strömpl (2009) andmetel tegelevad õpetajad peale koolikiusamise ohvrite vähemalt kord nädalas vaimse väärkohtlemise ohvritega ja hooletussejätmisega. Ka kooli tugipersonal puutub sageli kokku vaimse väärkohtlemise ning hooletussejätmise ohvritega.

Küti (2011) uuringu andmetel, mis viidi läbi lastekaitsespetsialistide hulgas, oli viieks põhiliseks lastekaitseprobleemiks Eestis alkoholiprobleem perekonnas (81%), vanemate tööpuudus (78%), vanemate lahutusega kaasnevad probleemid (62%), perevägivald (52%) ja vanemad kaugel tööl (62%). Viimane temaatika on üheks teguriks laste hooletusse jätmisel.

Soonetsi (1997) sõnul on väärkohtlevad vanemad ise kogenud lapsepõlves füüsilist või muud väärkohtlemist ja neil on kujunenud negatiivne vanemlik rollimudel, nad kasutavad sama käitumismustrit ka oma tulevastes peredes. Väärkohtlevates peredes on sageli abielukonfliktid, majanduslikud probleemid ja vähene sotsiaalne suhtlusvõrk. Alkoholi ja narkootikumide tarbimine on samuti suur riskifaktor.

Eelnevalt on uurinud väärkohtlemise riskitegureid perekonnas Soo & Soo (2002). Nende andmetel on üheks faktoriks jahedamad suhted pereliikmete vahel. Emotsionaalset väärkohtlemist ja hooletussejätmist kogesid enam lapsed, kes elasid vaesemates tingimustes. Emotsionaalne ja füüsiline väärkohtlemine oli sageli seotud alkoholi tarbimisega kodus.

2011. aastal läbi viidud uuring perevägivalla riskide teemal tõi välja, et praktikute hinnangul on vägivallakogemusega peres probleeme alkoholi tarvitamisega (79% küsitletutest), tarvitatakse narkootikume (57%) ja keegi pereliikmetest on karistatud kriminaalkorras. Riskitegurite kõrgemas otsas oli veel autoritaarne pereliige, töötu mees,

sotsiaalselt isoleeritud pere ja vaesus. Skaala alumises otsas oli puudega inimese pere (4%), rikas pere (6%) ja üksikvanemaga pere (10%) (Linno, Soo & Strömpl, 2011).

Kõige rohkem andmeid lapse väärkohtlemise kohta saadi Soo & Soo (2002) uuringu põhjal õpetajatelt ja kooli tugipersonalilt ning lastekaitsetöötajatelt. Vähem meditsiinisektorist ja politseilt.

Õpetajad ei oska kahjuks tihti väärkohtlemise märke ära tunda ja probleemi tõsidust hinnata. 42% õpetajaid omas oskuseid tunda ära koduse vägivalla all kannatavaid lapsi, 45% vastanuist ei teadnud, kelle poole selle infoga pöörduda (Linno et al., 2011).

Vastavalt EV Lastekaitseadusele § 59 lg 1 on iga inimese kohustus teatada abivajavast lapsest valla- või linnavalitsuse lastekaitsetöötajale või politseile. Laste ombudsmani eestvõttel läbiviidud uurimusest laste ja vanemate hulgas 2012. aastal (Karu, Turk, Suvi & Biin, 2012) selgus, et 83% on täiesti nõus või pigem nõus väitega, et seda kohustust peab täitma. Samast uuringust selgus, et teatama hakatakse peamiselt ikka siis, kui ollakse kindlad probleemi olemasolus, kui on olemas otsesed tõendid abivajava lapse kohta. Näiteks kui vanemad on ära kolinud ja laps on üksi jäetud (teataks 67% vastanutest) või üksi olevast ja nutvast lapsest (teataks 64% vastanutest). Kui on aga kaudsemad tõendid (pelglik laps, kardab täiskasvanuid), siis teataks ainult 22% vastanutest. Soo et al. (2009) uuringus selgus, et ei teatud päris täpselt kellele peaks väärkoheldud lapse kohta infot jagama, kuidas täpselt kindlaks teha, kas probleem on ikka olemas ja 64% õpetajatest kartis, et isikuandmete kaitse seadus keelab sellelaadset infot jagada. Peljati teatada ja probleemi uurimise eesmärgil kodukülastuste tegemist.

Soo et al. (2009) uuringule vastajad ei teadnud, millist abi võiks lapsele pakkuda (80%) ja kuidas tunda ära väärkohtlemise märke (76%).

2011. aastal registreeriti Eestis 1939 perevägivalla juhtumist. Neist suurema osa (78%) moodustasid kehalise väärkohtlemise juhtumid, mida on 11% rohkem kui eelneval 2010. aastal. Registreeritud perevägivalla juhtumite arv on küll suurenenud, ent sellele on kaasa aidanud suurem tähelepanu perevägivallale nii politsei kui ka prokuratuuri poolt. 2011.a. registreeriti 311 seksuaalkuritegu, valdaval osal (75%) juhtumitest oli kannatajaks alaealine. Ohvriabi poole pöördunud perevägivalla ohvrite arv on samuti kasvanud, mis näitab et aasta-aastalt saab järjest suurem osa ohvritest professionaalset tuge. Tõenäoliselt hakkab aeglaselt muutuma suhtumine perevägivalda kui pere siseasja (www.just.ee).

Õpetajate teadlikkuse hea tase on oluline, sest laste ombudsmani uurimuse põhjal (Karu et al., 2012) pöörduks lapsed teisest abivajavast lapsest rääkimiseks 44% juhtudel teiste täiskasvanute poole, kellest osa võivad tõenäoliselt olla just õpetajad.

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on analüüsida õpetajate orienteeritust laste väärkohtlemise probleemistikus ja nende arusaamu väärkoheldud laste märkamisel ja toetamisel Tartumaa koolide näitel.

Töös keskendun õpetajate hinnangute ja arvamuste analüüsil laste väärkohtlemise problemaatika järgmistele aspektidele: väärkohtlemise ilmnemise sagedus; kuidas tunda ära väärkoheldud last; kes peaks olema esmamärkaja; kuidas õpetajad tavaliselt toimivad riskifaktoreid märgates ja millistest allikatest on enamus teadmisi pärit; õpetajate ettepanekud probleemi ennetamiseks.

Hüpoteesid on:

1. Õpilastega seonduvatest probleemidest puutuvad õpetajad kõige sagedamini kokku põhjendamata puudumisega ja piire ületava käitumisega.
2. Õpilaste kodusele väärkohtlemisele viitavate riskifaktorite esmamärkajana käsitlevad end alla poole õpetajatest. Märkimisväärselt vahet ei ole selles osas staažikate ja nooremate pedagoogide vahel.
3. Kõik õpetajad on orienteeritud koostööle, mis aitaks ennetada laste väärkohtlemist.
4. Riskiperede olulisemate tunnustena käsitlevad õpetajad pere vaesust, alkoholilembust ja alkohoolikust elukaaslast/kasuisa.
5. Väärkoheldud laste isiksuse ja käitumise tunnusjoontena nimetatakse sagedamini kas liigset enesesessulgumist või siis kõrgeenenud agressiivsust, konfliktseid suhteid kaaslaste ja õpetajatega.
6. Õpetajad soovivad väärkohtlemise avastamise ja sellega tegelemise teemal rohkem abimaterjale ja nõuandeid.

Metoodika

Andmekogumise meetodid

Andmed koguti ankeetküsitluse teel kasutades veebikeskkonda. Ankeedile vastati detsembrikuus aastal 2012. Vastamine oli anonüümne. Kokku vastas küsitlusele 54 inimest, aga kõik ei täitnud ankeeti korrektselt ning erinevate küsimuste juures on vastuste arv erinev. Kutse uuringus osalemiseks saatsin 41 kooli üldmeilile. Võtsin aluseks eesti.ee keskkonna andmebaasi. Kutses oli lühidalt kirjeldatud, mis teemal küsitlus on ja selle eesmärk, samuti sisaldus e-kirjas link veebikeskkonda sisenemiseks. Veebiküsitlus oli mõeldud täitmiseks lastega tegelevatele õpetajatele.

Ankeet koosnes 14 küsimusest uurimuse teemal ja lisaks 4 täpsustavat küsimust vastaja soo, vanuse, haridustaseme, tööstaaži kohta. Samuti küsimus, kas tegutsetakse linnakoolis või maakoolis.

Ankeedis oli 11 valikvastustega küsimust ja 3 lahtist küsimust. Valikvastustega küsimustele sai juurde lisada ka omi kommentaare (vt Lisa 1).

Küsimustikuga kogutud andmeid on analüüsitud ja presenteeritud tabelites aritmeetilise keskmise arvutuse põhjal. Keskmine tulemus tabelites tähistab aritmeetilise keskmise arvutuse põhjal saadud tulemust.

Valimi kirjeldus

Valimi moodustamisel lähtusin põhimõttest, et kõik küsitletavad oleksid õpetajad koolidest, kus on olemas põhikooli osa. Teine kriteerium oli, et need valitud koolid oleksid kindlast piirkonnast, et saada piirkondlikum ülevaade. Minu töös olid vajalikud Tartu linna ja maakonna õpetajate hinnangud.

Valim moodustus 54 õpetajast erinevatest Tartu linna ja maakonna koolidest. Kahjuks ei täitnud kõik vastanud ankeeti korrektselt ja vastuste arv erinevate küsimuste juures on erinev. Kõigile 14 küsimusele vastas 31 õpetajat, see teeb vastamisprotsendiks 57,4%. Vastajatest moodustasid enamuse (29 õpetajat) naisterahvad (93,8%). Vanuseliselt olid kõik vastajad vähemalt 25 aastased. 90,6% vastanutest (28 õpetajat) olid omandanud erialase kõrghariduse ja üle poole nendest magistrikraadi. Üks vastaja omas kõrgharidust mõnel teisel erialal, ühel vastajal oli erialane keskeriharidus ja ühel vastajal oli erialase hariduse omandamine pooleli. Tööstaaž oli 6 vastanul alla 5 aasta, 12 vastanut oli staažiga 25 aastat ja enam. Vastanutest 59,4% (19 isikut) töötas linnakoolis ja 40,6% (13 isikut) töötas maakoolis.

Tulemused

Esimesena küsisin hinnanguid, mis on vastajate arvates sagedasemad probleemid õpilastega. Küsimusele sai vastata 7 punktilisel skaalal. Tabelist 1 võib leida õpetajate poolt valitu.

Kõige suuremad probleemid vastanuile olid õpilaste vastutustundetu suhtumine õppetöösse (4,37), tunni korrast mitte kinni pidamine (4,31) ja agressiivsus kaaslaste suhtes (4,24). Kaks õpetajat lisasid juurde hoolimatuse, ignoreerimise, keskendumisprobleemide kasvu ja halva sõnavara. Probleemiks ei ole narkootikumid 28 õpetaja hinnangul.

Tabel 1. Sagedasemad probleemid põhikooli õpilastega õpetajate hinnangul.

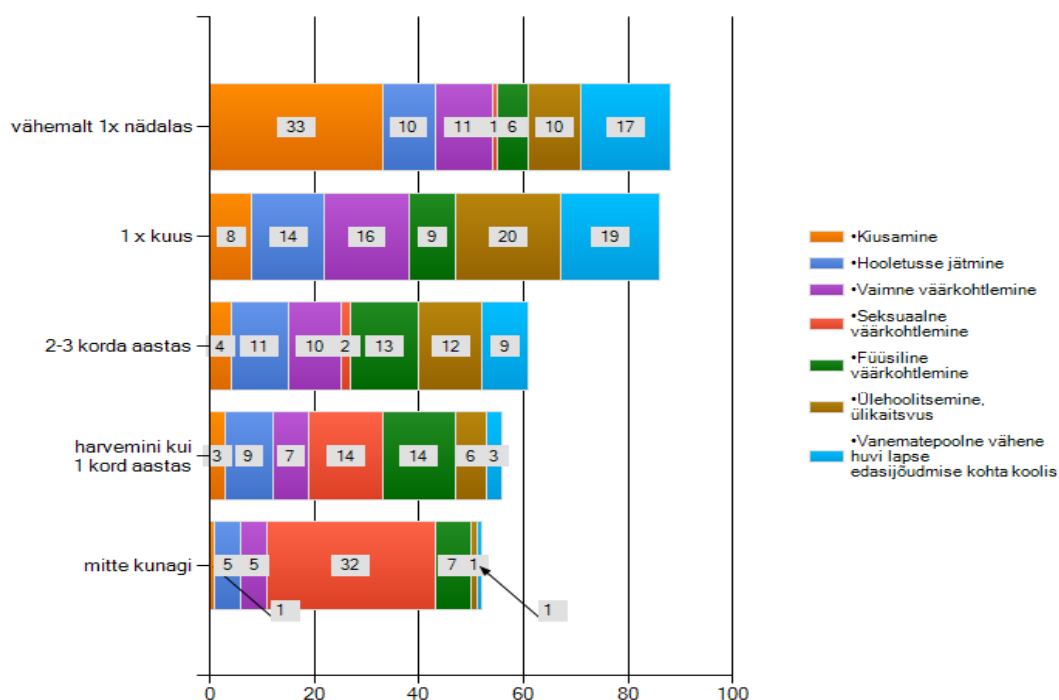
Probleemi sagedust on hinnatud 7 palli skaalal: 0 - ei esine, 6 - esineb järjest sagedamini)

Variandid	0	1	2	3	4	5	6	Keskmine tulemus	Vastajate arv
Põhjendamata puudumine	4	9	12	9	7	10	3	2,89	54
Tunni korrast/kooli korrast mitte kinni pidamine	1	3	5	5	10	15	15	4,31	54
Agressiivsus (nii sõnaline kui füüsiline) kaaslaste suhtes	0	4	5	8	8	15	14	4,24	54
Agressiivsus (nii sõnaline kui füüsiline) õpetajate suhtes	7	8	8	6	10	8	7	3,04	54
Vastutustundetu suhtumine õppetöösse	1	1	4	6	14	15	13	4,37	54
Hariduslikud erivajadused	0	3	7	8	10	15	11	4,11	54
Vargused	12	24	8	7	3	0	0	1,35	54
Alkoholitarbimine	18	7	7	12	2	5	3	2	54
Suitsetamine	11	8	8	13	6	2	6	2,46	54
Narkootikumide tarvitamine	28	11	5	5	3	2	0	1,07	54
Seksuaaleluga seonduvad probleemid	15	19	13	4	3	0	0	1,28	54
Terviseprobleemid	2	4	13	12	12	8	3	3,19	54
Alatoitumus	13	13	19	5	2	2	0	1,56	54
Kodusest väärkohtlemisest tingitud probleemid	9	16	12	8	7	2	0	1,89	54

Küsimusega 2 tuli märkida, milliste väärkohtlemise või neile viitavate probleemidega etteantud loetelust õpetajad kõige sagedamini kokku puutuvad. Esinemise sageduse sai liigitada 5 ajaperioodi.

Jooniselt 1 nähtub, et 33 õpetajat 49-st puutub kokku kiusamisega vähemalt 1 kord nädalas. Peale kiusamise puututakse vähemalt kord nädalas kokku vaimse väärkohtlemisega (11 vastajat). Lastevanemate vähene huvi oma lapse tegemiste vastu on sage probleem, millega puutub kokku 17 vastajat iganädalaselt. 32 õpetajat ei ole kunagi kokku puutunud seksuaalse väärkohtlemisega. 1 vastaja lisas kommentaariks, et kokku tuleb puutuda ka õppevahendite koju unustamisega ja vähese e-kooli info jälgimisega.

Õpilaste kodune väärkohtlemine õpetajate hinnangul



Joonis 1. Probleemvaldkonnad nende esinemissageduse põhjal

Kõige levinum probleem koolis on kiusamine (4,41). Tabel 2 põhjal järeldub, et järgmine probleem on lastevanemate vähene huvi lapse käekäigu kohta koolis (3,98) ja ülikaitstus (3,65).

Tabel 2. Õpilaste probleemid ja nende esinemise sagedus.

Variandid	vähemalt 1 kord nädalas	1 kord kuus	2-3 korda aastas	harvemini kui 1 kord aastas	mitte kunagi	Keskmine tulemus	Vastajate arv
Kiusamine	33	8	4	3	1	4,41	49
Hooletusse jätmine	10	14	11	9	5	3,31	49
Vaimne väärkohtlemine	11	16	10	7	5	3,43	49
Seksuaalne väärkohtlemine	1	0	2	14	32	1,45	49
Füüsiline väärkohtlemine	6	9	13	14	7	2,86	49
Ülehoolitsemine, ülikaitvus	10	20	12	6	1	3,65	49
Vanematepoolne vähene huvi lapse edasijõudmise kohta koolis	17	19	9	3	1	3,98	49

Ankeedi kolmas küsimus oli lahtine küsimus sõnastusega: *millised on olnud Teie senised kokkupuuted väärkoheldud lastega? Palun täpsustage näidetega*. Vastuseid kogunes 30. Vastajate kogemustepagas oli kirju. Grupeerisin vastused sisu põhjal nelja erinevasse rühma. Nagu on näha tabelis 3, kirjeldati kõige enam hooletusse jäetud lapsi. Siia alla liigitasin vastused, kus lapsed jäetakse koju teisi õdesid-vendasid hoidma ja muid majapidamises vajalikke töid tegema, lapsevanemad ei saada lihtsalt last kooli või ei tunne üldse huvi lapse koolielu vastu või vastupidi teevad lapse eest kodutöid. Kahel korral on lapsevanem siirdunud tööle kodust kaugemale ja ei saa lapse eest igapäevaselt hoolitseda. Ühel korral keelatakse lapsele toitu.

Vaimse väärkohtlemise korral kirjeldati lapsi, keda vanemad alavääristavad, hirmutavad või kellega ema ei suhtle või keda ei lubata ühelegi üritusele. Ühe õpetaja kirjutatust ilmneb, et ema ähvardab saata lapse debiilikute kooli või ei luba lapsel minna koju, kui laps on midagi kaotanud või saanud halva hinde. Lisaks lapse survestamine ja ähvardamine kui laps ei õpi piisavalt headele hinnetele.

Füüsilise väärkohtlemise korral löödi last kodus või esines lapse kodus peresisest vägivalda, nii et ema koos lapsega pidi ennast tihti varjama ja viibima turvakodus. Teisel juhul esines kodus alkoholismi ja füüsilist väärkohtlemist ning laps eemaldati perest lastekodusse.

Seitsmel vastajal 30-st ei olnud endal isiklikke kokkupuuteid väärkoheldud lastega.

Tabel 3. *Õpetajate isiklikud kogemused väärkoheldud lastega.*

Valdkond	Vastuste arv
Hooletussejätmine (nii hariduslik kui emotsionaalne)	11
Vaimne väärkohtlemine	6
Füüsiline väärkohtlemine	3
Seksuaalne väärkohtlemine	0
Ei ole olnud kokkupuuteid	7

Küsimusele 4, *kuidas tunda ära väärkoheldud last*, vastas 43 isikut. Vastusevariante tuli hinnata 7-pallisel skaalal. Põhiline tunnus (tabel 4) oli enesesulgumine (4,84%). Sellele järgnesid koduste ülesannete mittetäitmine (4,53%) ja raskused õppetöoga (4,47%). Vastajate hinnangul ei ole kehvasti riietumine ja väljakutsuvalt riietumine olulised väärkohtlemise tunnused.

Tabel 4. Väärkoheldud lapsele omased tunnused.

Hinnatud skaalal 0 - ei ole omane, 6 - on omane

Variandid	0	1	2	3	4	5	6	Keskmine tulemus	Vastajate arv
Ta on kehvasti riides	7	8	3	12	7	4	2	2,56	43
Ta riietub väljakutsuvalt/seksikalt	5	5	10	8	10	4	1	2,67	43
Ta puudub sageli koolist	1	0	5	8	9	13	7	4,12	43
Tal on raskusi õppetööga	1	1	2	5	11	10	13	4,47	43
Tal on kodused õppeülesanded sagedasti tegemata	1	1	0	7	11	9	14	4,53	43
Tal on raskusi kooli ja tunni korrast kinnipidamisega	1	1	6	10	8	8	9	3,93	43
Tal on konfliktised suhted kaasõpilastega	0	2	5	10	9	8	9	4	43
Tal on konfliktised suhted õpetajatega	1	3	7	7	12	5	8	3,7	43
Ta kuulub kitsasse suhtlusringi (kampa)	0	1	3	12	8	10	9	4,16	43
Kõrgenenud agressiivsus	1	4	2	10	11	8	7	3,81	43
Enesessesulgumine	0	0	0	6	8	16	13	4,84	43

Küsimus 5 (tabel 5) vastamisel tuli valida esitatud loendist isikud/ametnikud, kes võiksid vastajate hinnangul olla väärkoheldud lapse esmamärkajad. 16 isikut 41-st vastajast arvas, et kõige olulisem esmamärkaja võiks olema teine lapsevanem. Aritmeetilise keskmise tulemuse põhjal selgus, et kõige esimesena võiks märgata õpetaja (4,95), seejärel sotsiaalpedagoog (4,41) ja peretuttav/peresõber (4,41). Kõige vähemaks hinnati politseiniku (2,51) ja juhusliku mööduja (1,98) võimalusi märgata väärkohtlemist esimesena. Vabavalikuna lisati juurde veel lapse sõbrad.

Tabel 5. *Väärkoheldud lapse esmamärkajad.*

Hinnatud on 7 palli skaalal: 0 - märkamisvõimalus puudub, 6 - võiks olla esmamärkaja

Variandid	0	1	2	3	4	5	6	Keskmine tulemus	Vastajate arv
Teine lapsevanem	1	2	8	3	6	5	16	4,2	41
Keegi sugulane	0	1	5	7	7	11	10	4,27	41
Peretuttav/peresõber	0	0	4	6	8	15	8	4,41	41
Lastekaitsetöötaja	3	7	5	8	9	8	1	3	41
Psühholoog	2	1	2	10	8	13	5	3,95	41
Sotsiaalpedagoog	0	1	1	8	11	10	10	4,41	41
Aineõpetaja/klassijuhataja	0	1	0	2	7	18	13	4,95	41
Politseinik	5	5	10	12	4	4	1	2,51	41
Perearst	1	3	6	12	6	9	4	3,51	41
Juhuslik mööduja	8	12	10	1	5	4	1	1,98	41
Naaber	2	4	6	9	6	10	4	3,44	41

Küsimuses 6 tuli vastajatel valida infoallikad, kellelt nad on oma kogemuse põhjal saanud infot väärkoheldud lapse kohta. Vastajatel oli võimalik valida niipalju erinevaid isikuid kui soovisid. Kokku oli 165 vastust. Tabel 6 selgitab, et 20% kordadest (33 vastust) oli saadud infot teiselt õpetajalt, 29 korral tuli info lapselt endalt. 27 korral märgiti allikana kooli psühholoogi/sotsiaalpedagoogi.

Tabel 6. *Infoallikad väärkoheldud lapse kohta.*

Variandid	Vastuste osakaal %	Vastuste arv
Teine õpetaja	20%	33
Lapselt endalt	17,58%	29
Kooli psühholoog/ sotsiaalpedagoog/sotsiaaltöötaja	16,36%	27
Teistelt lastelt	15,76%	26
Muu koolitöötaja	6,07%	10
Lapse vanematelt, lapse sugulastelt	6,07%	10
Lastekaitsetöötaja	5,45%	9
Suhtlusportaalide (jututoad, facebook jne.) vahendusel	4,24%	7
Politseinikult	2,42%	4
Juhuslikult möödujalt	2,42%	4
Lapse naabritelt	2,42%	4
Perearstilt	1,21%	2
Kokku	100%	165

Käesoleva küsimuse juures selgus erinevus linna- ja maakoolide õpetajate vahel (tabel 7). Peamised infoallikad olid nii maakoolis kui linnakoolis samad – kõigepealt teine õpetaja (linnakoolis 18 vastust 87-st, maakoolis 8 vastust 44-st). Ja seejärel väikese erinevusega kooli psühholoog/sotsiaalpedagoog/sotsiaaltöötaja, laps ise või teised lapsed. Linna õpetajad said 10 korral 87-st infot ka lapse vanematelt või lapse sugulastelt, maakooli puhul ei saadud lapsevanematelt kordagi sellelaadset infot. Maapiirkonnas saadi kahel korral 44-st infot koostööst perearstiga, linnakooli õpetajad ei toonud seda varianti välja mitte ühelgi korral.

Tabel 7. Infoallikad väärkoheldud lapse kohta. Eraldi linnakooli ja maakooli andmed.

Variandid	Linnakool (87 vastust)		Maakool (44 vastust)	
		Vastuste arv		Vastuste arv
Teine õpetaja	20,69%	18	18,18%	8
Lapselt endalt	18,39%	16	15,91%	7
Teistelt lastelt	16,09%	14	15,91%	7
Kooli psühholoog/ sotsiaalpedagoog/sotsiaaltöötaja	13,79%	12	18,18%	8
Lapse vanematelt, lapse sugulastelt	11,49%	10	0,0%	0
Muu koolitöötaja	6,90%	6	2,27%	1
Lastekaitsetöötaja	3,45%	3	9,09%	4
Juhuslikult möödujalt	3,45%	3	0,0%	0
Politseinikult	2,3%	2	2,27%	1
Suhtlusportaalide (jututoad, facebook jne.) vahendusel	2,3%	2	9,09%	4
Lapse naabritelt	1,15%	1	4,55%	2
Perearstilt	0,0%	0	4,55%	2

Küsimus 7 uuris, mida vastajad ette võtaksid kui kahtlustavad lapse väärkohtlemist. Kokku vastas 41 õpetajat ja neil oli võimalik valida kõik sobivad vastusevariandid. Tabel 8 andmetest selgub, et 87,8% korral suunaks õpetajad lapse koolipsühholoogi/sotsiaalpedagoogi juurde ja 82,9% korral räägiks lapsega ise. Vastusevarianti, kus pakuti välja, et ei tee midagi, sest see pole tökohustus või seaduse keelamise kohta, ei valinud ükski vastaja. Lisavalikutes lisati, et tegevus lapse väärkohtlemise kahtluse korral oleneb olukorra tõsidusest. Üks vastaja kirjeldas, et olukordi arutatakse koolis kohtumisel teiste spetsialistidega.

Tabel 8. Võimalikud tegevused lapse väärkohtlemise kahtluse korral.

Variandid	Osakaal	Vastuste arv	Vastajate arv
Räägin lapsega	82,90%	34	41
Räägin lapsevanemaga	46,30%	19	41
Teatan klassijuhatajale	65,90%	27	41
Teatan õppealajuhatajale/direktorile	39,00%	16	41
Suunan meditsiiniõe/kooliarsti juurde	39,00%	16	41
Suunan koolipsühholoogi /sotsiaalpedagoogi juurde	87,80%	36	41
Teatan politseile	19,50%	8	41
Teatan lastekaitsespetsialistile	36,60%	15	41
Ei tee midagi, see pole minu töökohustus	0,00%	0	41
Ei tee midagi, sest seadus keelab	0,00%	0	41

Vastajad on märkinud keskmiselt 4 varianti, kuidas toimida (171 vastust 41 vastajalt).

Küsimuses 8 tuli hinnata riskitegureid lapse kodusele väärkohtlemisele (tabel 9).

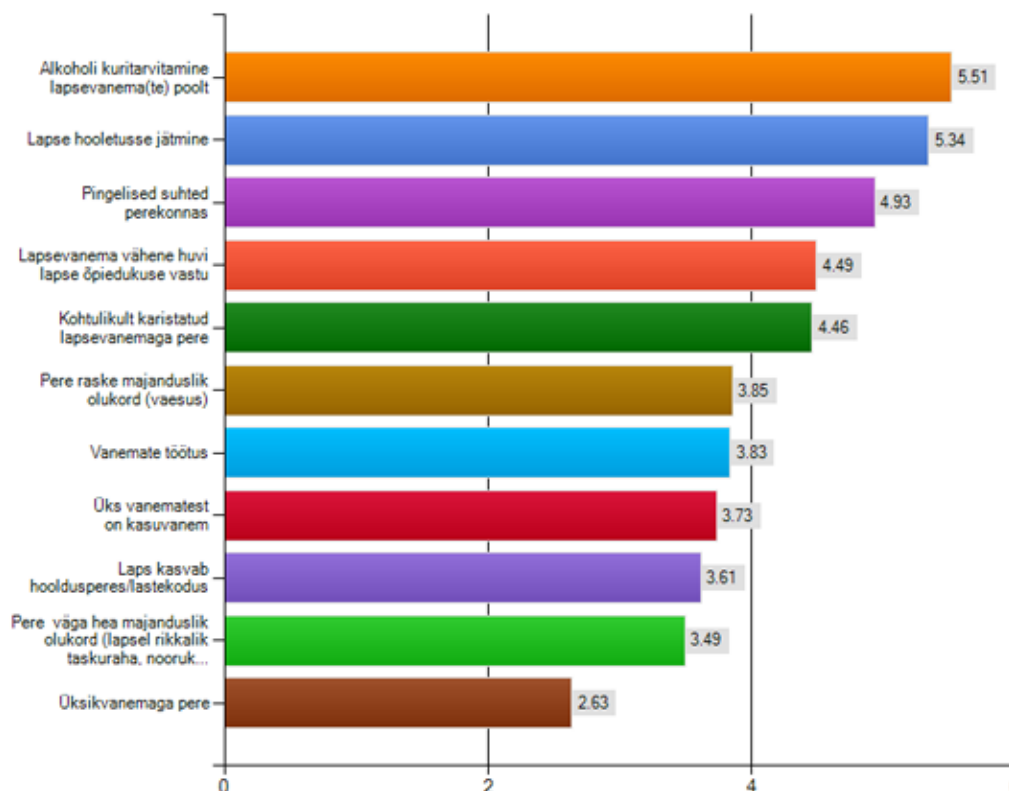
Tabel 9. Peamised riskitegurid lapse kodusele väärkohtlemisele.

Hinnatud 7 palli skaalal. 0 - pole oluline, 6 - väga oluline

Variandid	0	1	2	3	4	5	6	Keskmine tulemus	Vastajate arv
Üks vanematest on kasu vanem	4	3	3	9	3	9	10	3,73	41
Üksikvanemaga pere	7	7	5	8	7	3	4	2,63	41
Alkoholi kuritarvitamine lapsevanema(te) poolt	0	0	0	2	4	6	29	5,51	41
Kohtulikult karistatud lapsevanemaga pere	0	2	2	6	7	13	11	4,46	41
Laps kasvab hooldusperes/lastekodus	2	3	7	5	10	8	6	3,61	41
Vanemate töötus	1	5	4	8	4	10	9	3,83	41
Pere raske majanduslik olukord (vaesus)	1	4	5	7	7	7	10	3,85	41
Pingelised suhted perekonnas	0	1	1	2	9	11	17	4,93	41
Pere väga hea majanduslik olukord (lapsel rikkalik taskuraha, noorukil auto jms.)	2	6	3	6	11	9	4	3,49	41
Lapsevanema vähene huvi lapse õpiedukuse vastu	0	1	5	2	9	13	11	4,49	41
Lapse hooletusse jätmine	0	0	2	1	4	8	26	5,34	41

Küsimusele vastas 41 isikut. Vastusevariante sai hinnata 7-pallisel skaalal, kus 0 tähistas, et pole oluline tegur ja 6 on väga oluline tegur. Vaadates tulemusi tabelis 9 nähakse suurimat riski alkoholi kuritarvitamises. 29 vastajat 41-st seadis selle faktori väga oluliseks. Keskmise tulemuse põhjal järgnesid alkoholi kuritarvitamisele (5,51) lapse hooletusse jätmine (5,34) ja pingelised suhted perekonnas (4,93). Vaesuse osakaal hinnati keskmiseks (3,85). Kõige vähem mõjutab uuringu tulemusel asjaolu, et tegemist on üksikvanemaga perega (2,63). Ka pere väga hea majanduslik olukord (noorukil oma auto jne.) ei osutunud oluliseks riskiteguriks (3,49). Lisavalikuna pakkus üks vastaja välja riskitegurina „Vanemate ranged, aegunud lapsekasvatusemeetodid, mida lapsevanem automaatselt kasutab, "et laps ülekäte ei läheks", vahel ka ilma lapsepoolse pahanduseta, kui vanem on ise stressis.“

Joonisel 2 on esitatud tulemused alustades kõige kõrgema tulemuse saanud vastusevariandist.



Joonis 2. Riskitegurid õpetajate hinnangul

Küsimuses 9 tuli õpetajatel teha pingerida viie esitatud võimalusega, kust vastajad on saanud enim infot väärkoheldud lapse märkamise kohta (tabel 10). Enim infot saadi täiendkoolitustel, seejärel erinevatest meediakanalitest ja paljud olid ka ise uurinud juurde. Lisaks tõi üks vastaja välja isikliku kogemuse lapsepõlvest ja kaks vastajat nimetasid vestlusi spetsialistidega.

Tabel 10. Allikate järjestus. Pingerida 1-5

Variandid	1 - sain enim infot	2	3	4	5 - sain kõige vähem infot	Vastuste arv
Olen osalenud täiendkoolitusel	13	7	6	3	5	34
Olen kuulnud televisiooni/raadio/interneti vahendusel	8	8	11	6	0	33
Ise olen uurinud erinevatest infoallikatest	7	8	12	4	4	35
Koolis on koosolekul räägitud	3	9	5	13	3	33
Muu	1	2	1	5	16	25

10. küsimuse sõnastus oli: *Milliseks hindate oma teadmisi väärkohtlemise all kannatava lapse märkamiseks? Valige 1 vastusevariant.* Tulemused kajastuvad tabelis 11. 35 vastajast 15 isikut (42,9%) hindasid oma teadmiste taset piisavaks (orienteerun probleemistikus). Üks vastaja ei osanud hinnata.

Tabel 11. Õpetajate hinnang oma teadmistele väärkohtlemise kohta.

Variandid		Vastuste arv	Vastajate arv
Väga hea (olen probleemi olemusega ja tegutsemisvajadustega sügavuti kursis)	0,00%	0	35
Hea (olen teadlik probleemist, oskan märgata ja edasi toimida)	25,70%	9	35
Piisav (orienteerun probleemistikus)	42,90%	15	35
Puudulik (tean probleemist, aga ise ei ole kokku puutunud)	28,60%	10	35
ei oska öelda (räägitakse, kogemust toimida seni pole)	2,90%	1	35

Kõrvutades pika tööstaažiga (üle 25 aastase staažiga) õpetajate ja algajate (alla 5 aastase staažiga) õpetajate hinnanguid oma pädevusele väärkohtlemise probleemistikus, näeme (tabel 12):

- ei kogenud ega algajad õpetajad pea end probleemi olemusega sügavuti kursis olevateks;
- mõlemas rühmas on kõige enam neid, kes väidavad, et orienteeruvad probleemistikus ning oskavad märgata ja lapsega edasi tegutseda;

- 3 õpetajat kogenuist ja 1 algajaist märgivad, et on väärkohtlemisest kui probleemist teadlikud, kuid ei oma kokkupuuteid;
- on 1 algaja õpetaja, kes ei ole enda kompetentsitaset osanud määratleda.

Tabel 12. *Õpetajate hinnang oma teadmiste väärkohtlemise kohta, staaži põhjal.*

Variandid	Tööstaaž 25 aastat ja enam (12 õpetajat)	Tööstaaž alla 5 aasta (6 õpetajat)
Väga hea (olen probleemi olemusega ja tegutsemisvajadustega sügavuti kursis)	0	0
Hea (olen teadlik probleemist, oskan märgata ja edasi toimida)	3	2
Piisav (oriienteerun probleemistikus)	6	2
Puudulik (tean probleemist, aga ise ei ole kokku puutunud)	3	1
Ei oska öelda (räägitakse, kogemust toimida seni pole)	0	1

Küsimus 11 puudutas valdkondi, mille kohta sooviksid vastajad lisainfot. Vastajad said valida mitu vastusevarianti. Tulemused kajastuvad tabelis 13.

Tabel 13. *Valdkonnad, milles vajatakse täiendavat infot.*

Variandid	seda kindlasti	ka seda	ei oska öelda	seda mitte	seda kindlasti mitte	Keskmine tulemus	Vastuste arv
Kuidas tunda ära väärkohtlemise märke?	15	16	4	0	0	3,09	35
Kuidas vestelda Teie poolt märgatud lapsega, pannes teda avanema?	21	12	1	1	0	3,49	35
Kellele peaks oma kahtlustest teada andma (konkreetsed kontaktid)?	10	19	2	3	1	2,97	35
Kas teatamine on ikka minu kohustus?	8	9	5	6	6	2,26	34
Millist abi peaks/saaks sellele lapsele koolis pakkuda?	16	10	5	4	0	2,91	35
Kellega peaks koostööd tegema selgunud asjaolude korral?	17	15	2	1	0	3,29	35
Ma ei vaja infot, kõik on teada.	2	1	4	12	14	1,48	33
Ma ei vaja infot, see pole minu töö.	2	1	1	4	23	1,35	31

Enam tuntakse puudust infost, kuidas vestelda märgatud lapsega (3,49), kellega teha koostööd (3,29) ja kuidas väärkohtlemise märke ära tunda (3,09). 2 vastajat arvasid, et väärkohtlemise probleemistik ei kuulu nende töö hulka.

Küsimuses 12 tuli vastajail valida viimase 3 aasta jooksul läbitud enesetäiendamise võimalustest üks variant. Tabelist 14 selgub, et 17 vastajat olid osalenud koolitusel, 17 vastajat ei olnud osalenud, aga enamus neist oli ise teemat uurinud. 1 vastaja ei pidanud koolitusel osalemist oluliseks. Linna ja maakooli võrdluses selgus, et maakooli 13 vastajast oli koolitusel osalenud 3 isikut.

Tabel 14. *Osalemine koolitusprogrammis / kursusel, kus on käsitletud väärkoheldud lastega seotud probleeme.*

Variandid	Linnakool	Maakool	Kokku	Osakaal protsentides
Jah	12	3	17	48,60%
Ei, kuid olen ise uurinud	4	5	10	28,60%
Ei, aga olen huvitatud	2	5	7	20,00%
Ei, kõik on selge	0	0	0	0,00%
Ei pea vajalikuks, pole minu töökohustus	1	0	1	2,90%
Kokku	19	13	35	100%

Küsimuses 13 tuli vastajatel nimetada neile olulisi probleeme väärkoheldud lastega tegelemisel. Vastused liigitasin 6 üldise valdkonna alla tabelis 15. Suurimad probleemid on õpetajate hinnangul puudulik seadusandlus ja aeganõudev probleemi lahendamine ametkondade vahel.

Tabel 15. *Probleemid väärkoheldud lastega tegelemisel.*

variandid	vastuste arv
puudulik seadusandlus	9
spetsialistide vähesus	4
ükskõiksus	5
üldine majanduslik olukord	1
puudulik võrgustikutöö	6
andmekaitse	1

... puudub süstemaatiline lähenemine ja pikemaajaline töö. Kahjuks põrkan selle vastu liiga sageli, et lastekaitse ei tee mitte midagi...

... Asi jääb tihti kuskil poolikuks. Algul tormatakse last aitama, siis aga jääb ta kuskile ripakile (laps tahab siiski olla koos õdede-vendadega, mitte üksi üles kasvada). Asjad jääksid justkui poolikuks...

... Ametkonnad ei tee omavahel piisavalt koostööd ja laste põhiõigused jäävad kaitseta...

... Laps ei saa reaalselt abi. Ta peab ikka minema koju ema juurde, saab seal pahandada või isegi füüsiliselt karistada, et kaebas vanema peale. Koolitöötajatel ei ole tõhusaid meetodeid lapse aitamiseks...

... Info liigub aeglaselt. Esmased märkajad pahatihti ei julge teavitada...

4 vastajat tõid välja spetsialistide vähesuse ja ülekoormatuse. 5 vastajat olid mures, et valitseb liigne ükskõiksus ja ei taheta probleemi märgata. Lisaks nimetati veel vähest teadmiste taset väärkoheldud lapse tuvastamiseks või nendega suhtlemiseks, majanduslike raskuste olemasolu perekonnas ja andmekaitset.

1 vastaja tundis muret et „Valitseb VÄÄRKOHTLEJATE karistamatus, puudub nende kodune toetus ja probleemi mõistmine. Ei ole vaja ainult märgata ja abistada, vaid on vaja probleemi tekitajad kõrvaldada. Tegeleda tuleks hoopis rohkem kurjuse, viha, kasvatamatuse ja agressiivsusega.“

Viimane (14.) küsimus oli lahtine, milles paluti õpetajatel kirjutada ettepanekuid, kuidas saaks laste kodust väärkohtlemist ennetada. Vastajaid oli 33. Kahe põhilise meetmena nimetati variante, mida saab liigitada lastevanemate koolitamise alla ja üldise teavitustöö alla (tabel 16). Neli vastajat soovitas pöörata tähelepanu ka laste endi harimisele väärkohtlemise vallas. Lisaks nimetati veel üldist elujärje parandamist/paranemist. Kolm vastajat arvasid, et ei saagi ennetada ja kolm vastajat ei osanud midagi soovitada.

Tabel 16. Võimalikud ennetusviisid laste väärkohtlemisele.

variandid	vastuste arv
lastevanemate koolitamine	9
laste harimine väärkohtlemise vallas	4
üldine teavitustöö meedias	8
üldine majanduslik olukorra paranemine	1

... lastevanemate koolitused, lastevanematele suunatud meediakampaaniad, lastele suunatud meediakampaaniad, laste ja täiskasvanute haridus ka kohustuste ja õiguste tasakaalustatud vaatevinklist (praegu on Eesti minu arvates võtnud suuna, kus rõhutatakse laste õigusi, kuid unustatakse v ei räägita kohustustest), lisaks sanktsioonid rikkumiste puhul nii laste kui täiskasvanute suhtes pluss JÄRELVALVE! TUGIGRUPID! MOTIVEERITUD TÖÖTAJAD! ...

Küsimusest selgus, et vastajad on ise ka proovinud ennetustööd läbi viia „Ei oska öelda, olen pakkunud lastevanematele häid tasuta koolitusi nädalavahetusel koos lapsehoidmisteenusega, kuid vaatamata sellele polnud KEEGI huvitatud neist koolitustest, et teada saada (õppida) kuidas last paremini mõista ja ka enda probleemidele lahendust leida ja seeläbi konflikte ära hoida.“

Arutelu

Minu töö eesmärk oli analüüsida õpetajate orienteeritust laste väärkohtlemise probleemistikus ja nende arusaamu väärkoheldud laste märkamisel ja toetamisel Tartumaa koolide näitel.

Tulemustest selgus, et laste väärkohtlemise probleem on olemas ka meie poolt uuritud koolides ja õpetajatel: kolmveerandil õpetajatest on olnud konkreetseid kokkupuuteid väärkoheldud lastega. Põhiliselt puututi väärkohtlemise puhul kokku hooletusse jätmisega ja emotsionaalse väärkohtlemisega.

Esimeseks hüpoteesiks oli, et õpetajad puutuvad kõige sagedamini kokku põhjendamata puudumistega ja piire ületava käitumisega. Selgus, et põhilisteks probleemideks on vastutustundetu suhtumine õppetöösse, tunni korrast mitte kinni pidamine ja agressiivsus kaaslaste suhtes. Kõige vähem tekitavad probleeme narkootikumid. Hüpotees suure hulga põhjendamata puudumiste kohta sai õpetajate nimetatud probleemide pingereas 7. koha keskmise põhjal ja ei ole käesoleva uurimuse põhjal üks suuremaid probleeme.

Õpilaste halb käitumine koolis kui probleem leidis kinnitust. Laste agressiivsus oma kaaslaste suhtes ja austamatus kooli reeglite vastu toodi selgelt välja kui teema, mis vajab õpetajate tähelepanu. Õpilaste piire ületava käitumise taga võib olla mitmeid põhjuseid, neid me selles töös ei uurinud. Aga üks põhjustest võib olla pingeline olukord kodus, kas siis kergete pingete või väärkohtlemise näol.

Antud töös selgub, et kõige tihedamini puututi koolis kokku kiusamisega. 67,3% vastajatest vähemalt üks kord nädalas. Nädala alusel võrreldes olid järgmised probleemvaldkonnad vanemate vähene huvi lapse kooliasjade vastu ja vaimne

väärkohtlemine. Tulemus on sarnane Soo jt (2009) aastal saadud tulemusega, neil oli kiusamise märkamise sagedus 78,8% nädalas ja järgmised probleemid vaimne väärkohtlemine ja hooletussejätmine. Nende uuringus puudus valikuvariandina vanemate vähene huvi. Tulemusi vaadates on näha, et põhiline probleem on endiselt kiusamine ja see ei ole muutunud. Minu jaoks oli üllatav vanemate vähese huvi esiletoomise nii kõrge tase. Kiusamise kui probleemiga tegelevad õpetajad päevast päeva ja proovivad olukorda muuta. Vanemate huvi tõstmiseks saab kool vähe ära teha. See on rohkem üldine probleem, millel võib olla palju põhjuseid. Kas vanemate liigne tööga hõivatus, oskamatus või tõesti ei tunda huvi. Positiivne oli seksuaalse väärkohtlemise esiletuleku madal tase, 32 vastajat ei olnud sellega mitte kunagi kokku puutunud. Probleem on tõenäoliselt ikka olemas, aga oma väga varjatud loomu tõttu pole palju kokkupuuteid.

Teiseks hüpoteesiks oli, et väärkohtlemisele viitavate riskifaktorite esmamärkajaks peavad end alla poole õpetajatest. Tulemuste analüüs kinnitab minu hüpoteesi – 20% kordadest on õpetajad saanud infot väärkoheldud lapse kohta teiselt õpetajalt ja 16% kordadest sotsiaalpedagoogilt. Linno et al. (2011) varasema uuringu andmetel oskas väärkohtlemisele viitavaid märke ära tunda 42% õpetajatest. Seega on Tartumaa õpetajate tulemus hetkel madalam Linno et al. (2011) saadud uuringu tulemustest, mis näitas ülddist olukorda Eesti õpetajate seas. Väike teatamise protsent võib olla põhjustatud ka väärkohtlemise raskusastme tõlgendamise probleemist nagu oli 2012. aastal läbi viidud lastevanemate uurimuses (Karu et al., 2012), kus kaudsemate tõendite juures teatati vähem oma tähelepanekutest (22% vastanutest).

17,58 % kordadest tuli info väärkohtlemise kohta lapselt endalt. Vastuses pole täpsustatud, kas laps tuli ise rääkima või märgati ise midagi ja siis räägiti lapsega. Info saamise kohta perearstilt, vastas jaatavalt kaks vastajat maakoolist. Linnakoolides pole keegi saanud infot perearstilt. Võimalik, et põhjuseks on arsti eetika ja vaikimiskohustus. Perearsti ja politseiniku madal tase õpetajate järel esmamärkajana ja info jagajana ühtib Soo ja Soo (2002) tulemusega. Üllatusena ei olnud maakooli õpetajad saanud kordagi infot lapsevanematelt.

Samas selgus, et õpetajate hinnangul võiks väärkohtlemist esimesena märgata siiski õpetaja ja sotsiaalpedagoog ja seejärel mainiti perekonnale lähedalseisvaid isikuid – perekonnatuttavat ja muid sugulasi. Väärkohtlemise alased koolitused peavad jätkuma ja täienema.

Kolmas hüpotees väitis, et kõik õpetajad on orienteeritud koostööle, mis aitaks ennetada laste väärkohtlemist. Analüüs kinnitab, et õpetajad on huvitatud ennetustööst. Väärkohtlemise

ennetamisena nähti ühe abinõuna lapsevanemate koolitamist. Eriti pakkusid seda varianti välja linnakoolide töötajad. Lastevanemate piiratud teadmiste taset ja vajakajäämisi lastega tegelemisel kui ühte põhjust laste väärkohtlemisel kirjeldas mitmetes väärkohtlemise teooriates ka Daro (1995, viidatud Soo & Soo, 2002). Mitmed vastajad olid ka proovinud läbi viia koolitusi lapsevanematele, aga see ei leidnud eriti suurt kuulajaskonda. Mitmel korral pakuti ennetamisabinõuna laste teadlikustamist probleemidest. See on valdkond, kus me saame püüda olukorda muuta. Selgitades lastele väärkohtlemine olemust ja avades selle varjuküljed saame kaasa aidata probleemide märkamisele nii laste endi kodudes kui nende sõprade kodudes. Harides lapsi koolipõlves erinevate kasvatustiilide osas, saame proovida mõjutada uue põlvkonna lapsevanemaid, kes on palju teadlikumad ja loodetavasti kasutavad paremaid enesekehtestamise tehnikaid. Lapsevanemaid ei saa koolitada, kui nad ise huvi ei tunne.

Probleeme, mida nähakse väärkoheldud lapsega tegelemisel, on palju. Tuuakse välja vajakajäämisi meie seadusandluses – lapse probleemiga tegelemise ahelas on palju asjaosalisi ja info liikumine võtab aega. Alustatakse küll suure innuga, aga keskel jõud raugub ja asjad jäävad poolikuks. Mitmest vastusest jäi kõlama, et koolil on vähe võimalusi abistamiseks. Spetsialiste arvatakse olevat samuti liiga vähe või on neil palju töökohustusi ja ei jää kõige jaoks aega. Märgitakse ära ka ükskõiksus, mis meie ümber valitsevat. Kõikidel on oma igapäevaasjadega piisavalt tegemist, et teiste jaoks enam jaksu ei jätku. Samuti on tõenäoliselt visa taanduma arusaam, et peres toimuv on pere siseasi. Välja toodud kitsaskohad on sarnased Soo et al. (2009) uurimusele, kus nimetati takistustena väärkoheldud lapse abistamiseks, et teised spetsialistid ei edasta sageli infot abivajava lapse kohta ja puuduvad abistamiseks vajalikud teenused ja ressursid.

Neljas hüpotees oli, et koduse väärkohtlemise riskipereks peavad õpetajad kodu, kus on vaesus, vanemad on alkoholilembesed ja peres on alkohoolikust elukaaslane/kasuisa. Hüpotees kinnitus: nii vastajate enamus ka arvas. 41 vastajast 26 inimest pidasid seda tegurit kõige olulisemaks. Sama väidet on kinnitanud ka paljud eelnevad uuringud. (Linno, Soo, Strömpl, 2011; Kütt, .2011). Riskiperede tunnustena järgnesid lapse hooletussejätmine ja pingelised suhted peres. Vaesus kui riskitegur, ei leidnud sagedast esiletoomist. See on liigitatud vähemoluliseks teguriks.

Viies hüpotees väitis, et väärkoheldud lapse tunnuseks on sagedamini kas liigselt enesessesulgumine või siis kõrgeenenud agressiivsus, konfliktid suhted kaaslaste ja õpetajatega. Hüpotees leidis kinnitust enesessesulgunud lapse osas. Konfliktseid suhteid kaaslastega ja õpetajatega ei peetud nii oluliseks faktoriks. Lapse raskusi õppetööga ja

koduste ülesannetega ei saa otseselt liigitada väärkohtlemise alla, aga selle faktori mõju ei saa ka välistada. Raskuste põhjuseks võivad olla ka hariduslikud erivajadused, mis on jäetud tähelepanuta. Koduste tööde mittetegemise üheks põhjuseks hoolimatuse kõrval võib olla ka vanemate oskamatus last aidata. Sagedane koolist puudumine võib viidata ka probleemidele koolis, näiteks kardetakse kiusamist, mis kui suur probleem leidis eespool juba kinnitust.

Kuues hüpotees väitis, et õpetajad soovivad väärkohtlemise avastamise ja sellega tegelemise kohta rohkem abimaterjale ja nõuandeid. Analüüsist selgub, et 42,9% (15 vastanut 35-st) õpetajaid hindavad oma teadmisi väärkoheldud lapse märkamisel piisavaks. Uurimistöö tulemus on sarnane Linno et al. (2011) tulemusega, kus 42% õpetajatest arvas, et oskab ära tunda väärkohtlemise tunnuseid. Aga vajaksid täiendavat infot juurde kõige enam lapsega vestlemiseks, märkide paremaks äratundmiseks ja teadmisi, kellega peaks tegema koostööd. Ainult kaks vastajat arvas, et infot pole juurde vaja, kuna see pole nende töökohustus. Maapiirkonna õpetajad vajaksid selgemaid juhiseid, kellele konkreetselt peaks oma kahtlustest teada andma.

Väärkoheldud last ära tunda on keeruline. Eelnevatest uuringutest selgus, et just see, et ei jõutud selgusele kui tõsine ikka probleem on ja ei osatud ära tunda märke, oli peamiseks põhjuseks, miks jäeti väärkoheldud lapsest teavitamata (Karu et al., 2012; Soo et al., 2011). Vähesed teadmised on õpetajatel kindlasti olemas ja enam mainitakse väärkoheldud lapse tunnusena lapse liigset kinnisust või vastupidi agressiivset käitumist, probleeme suhetes oma kaaslastega ja õpetajatega koolis. Viimase kolme aasta jooksul on osalenud mõnel täiendkoolitusel kolmveerand linnakooli töötajatest. Maapiirkonna õpetajatest pole peaaegu ükski vähemalt viimaste aastate jooksul saanud võimalust osaleda sellisel täiendkoolitusel, kus jagatakse infot laste väärkohtlemise kohta. Need, kes pole saanud osaleda koolitusel, on ise infot juurde otsinud internetist või on kuulnud massimeedia vahendusel. On näha, et õpetajatel huvi on ja soov lapsi aidata samuti.

Käesolev töö kinnitab, et laste väärkohtlemise temaatika on endiselt aktuaalne. Töös kerkis uue probleemina üles lastevanemate vähene huvi lapse edasijõudmise kohta koolis. Kindlasti oleks oluline edasi analüüsida, milles see vähene huvi täpsemalt seisneb ja mis võiks olla selle põhjused.

Õpetajate huvi väärkoheldud last märgata on suur ja teadmisi oodatakse juurde. Täiendkoolitusi, just eriti maapiirkonnas, tuleks teha veel ja veel.

Töö käigus läbiviidud analüüsid aitasid kindlasti koguda informatsiooni, hinnata õpetajate teadmiste ja huvi taset praegusel ajal. Kuna andmed koguti ainult Tartu linna ja maakonna koolide õpetajatelt, siis saab tulemusi üldistada kui Tartumaa hetkeolukorda.

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

American Psychological Association Homepage (s.a.). *Understanding Child Sexual Abuse*.

Külastatud aadressil <http://www.apa.org/pubs/info/brochures/sex-abuse.aspx>.

Child Welfare Information Gateway (2007). *Recognizing Child Abuse and Neglect: Signs and Symptoms*. Külastatud aadressil

<https://www.childwelfare.gov/pubs/factsheets/signs.cfm>.

Eesti Vabariigi Lastekaitseseadus (1993). Elektrooniline Riigi Teataja. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/741888>.

Karu, M., Turk, P., Suvi, H., Biin, H. (2012). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. *Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte* (lk 26-28). Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Külastatud aadressil www.lasteombudsman.ee.

Kütt, K. (2011). *Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001-2010*. Magistritöö.

Tallinna Ülikool.

Leps, A. (2011). *Laste väärkohtlemine peres*. Külastatud aadressil

<http://www.kuriteoennetus.ee/40354>.

Leps, A., Salla, J., Surva, L., Tamm, K. (2012). Vägivallakuritegevus. J. Salla (Toim), *Kuritegevus Eestis 2011* (lk 64-67). Külastatud aadressil

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57627/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf.

Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011). *Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes*. Uurimisaruanne. Tallinn

Physical abuse (s.a.). Külastatud aadressil <http://physicalabuse.co.uk/>.

Pöldsepp, I. (1997). Laste väärkohtlemise ennetamine ja töö väärkoheldud lapse ja tema perega. Väärkohtlemise mõju lapse arengule. D.Kutsar (Toim), *Laste väärkohtlemine* (lk199-207) Tartu: Atlex

Sexual Assault Crisis Homepage (s.a.). *What Is Sexual Assault/Abuse?* Külastatud aadressil <http://www.sacc-foxcities.org/html/aboutRape/definitions.htm>.

Soo, K., Soo, I. (2002). *Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed*. Tartu

Soo, K., Ilves, K., Strömpl, J. (2009). *Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö*. Lõppraport. Tartu.

Soonets, R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. D. Kutsar (Toim), *Laste väärkohtlemine* (lk 91-105). Tartu: Atlex

Lisa 1

ANKEETKÜSITLUS

1. Mis on teie hinnangul põhikooli õpilastega seonduvad sagedasemad probleemid, millega Teil tuleb kokku puutuda ? (Probleemi sagedust hinnake 7 palli skaalal: 0- ei esine, 6- esineb järjest sagedamini)

- Põhjendamata puudumine
- Tunni korrast/kooli korrast mitte kinni pidamine
- Agressiivsus (nii sõnaline kui füüsiline) kaaslaste suhtes
- Agressiivsus (nii sõnaline kui füüsiline) õpetajate suhtes
- Vastutustundetu suhtumine õppetöösse
- Hariduslikud erivajadused
- Vargused
- Alkoholitarbimine
- Suitsetamine
- Narkootikumide tarvitamine
- Seksuaaleluga seonduvad probleemid
- Terviseprobleemid
- Alatoitumus
- Kodusest väärkohtlemisest tingitud probleemid
- Muu (palun täpsustage) . . .

2. Kui tihti puutute kokku õpilastega seonduvalt allnimetatud probleemidega? Valige sobivad vastused. (vähemalt 1xnädalas, 1xkuus, 2-3 korda aastas, harvemini kui 1 kord aastas, mitte kunagi)

- Kiusamine
- Hooletusse jätmine
- Vaimne väärkohtlemine
- Seksuaalne väärkohtlemine
- Füüsiline väärkohtlemine
- Ülehoolitsemine, ülikaitsvus
- Vanematepoolne vähene huvi lapse edasijõudmise kohta koolis
- Muu (palun täpsustage) . . .

3. Millised on olnud Teie senised kokkupuuted väärkoheldud lastega? Palun täpsustage näidetega.

.....

.....

.....

.....

4. Missugused ilmingud on Teie arvates omased väärkoheldud lapsele? Hinnake 7 palli skaalal: (0- ei ole omane, 6-on omane)

- Ta on kehvasti riides
- Ta riietub väljakutsuvalt/seksikalt
- Ta puudub sageli koolist
- Tal on raskusi õppetööga
- Tal on kodused õppeülesanded sagedasti tegemata
- Tal on raskusi kooli ja tunni korrast kinnipidamisega
- Tal on konfliktised suhted kaasõpilastega
- Tal on konfliktised suhted õpetajatega
- Ta kuulub kitsasse suhtlusringi (kampa)
- Kõrgenenud agressiivsus
- Enesessesulgumine
- Muu (palun täpsustage) . . .

5. Milliseks hindate alljärgnevate isikute võimalust märgata väärkoheldud last? (Hinnake 7 palli skaalal: 0 - märkamisvõimalus praktiliselt puudub, 6 - võiks olla esmamärkaja)

- Teine lapsevanem
- Keegi sugulane
- Peretuttav/peresõber
- Lastekaitsetöötaja
- Psühholoog
- Sotsiaalpedagoog
- Aineõpetaja/klassijuhataja
- Politseinik
- Perearst

- Juhuslik mööduja
- Naaber
- Muu (palun täpsustage) . . .

6. Kelle käest olete Teie saanud infot väärkoheldud lapse kohta? Valige sobiv(ad) vastused.

- Teine õpetaja
- Kooli psühholoog/ sotsiaalpedagoog/sotsiaaltöötaja
- Muu koolitöötaja
- Lastekaitsetöötaja
- Lapselt endalt
- Teistelt lastelt
- Lapse vanematelt, lapse sugulastelt
- Politseinikult
- Perearstilt
- Juhuslikult möödujalt
- Lapse naabritelt
- Suhtlusportaalide (jututoad, facebook jne.) vahendusel
- Muu (palun täpsustage) . . .

7. Kuidas olete toiminud/toimiksite, kui teil on kahtlus lapse väärkohtlemise kohta? Valige sobiv(ad) vastused.

- Räägin lapsega
- Räägin lapsevanemaga
- Teatan klassijuhatajale
- Teatan õppealajuhatajale/direktorile
- Suunan meditsiiniõe/kooliarsti juurde
- Suunan koolipsühholoogi/sotsiaalpedagoogi juurde
- Teatan politseile
- Teatan lastekaitse spetsialistile
- Ei tee midagi, see pole minu tökohustus
- Ei tee midagi, sest seadus keelab
- Muu (palun täpsustage) . . .

8. Mis on Teie hinnangul riskitegurid lapse kodusele väärkohtlemisele? Palun hinnake olulisust 7 palli skaalal. (0 - pole oluline 7 - väga oluline)

- Üks vanematest on kasuvanem
- Üksikvanemaga pere
- Alkoholi kuritarvitamine lapsevanema(te) poolt
- Kohtulikult karistatud lapsevanemaga pere
- Laps kasvab hooldusperes/lastekodus
- Vanemate töötus
- Pere raske majanduslik olukord (vaesus)
- Pingelised suhted perekonnas
- Pere väga hea majanduslik olukord (lapsel rikkalik taskuraha, noorukil auto jms.)
- Lapsevanema vähene huvi lapse õpiedukuse vastu
- Lapse hooletusse jätmine
- Muu (palun täpsustage) . . .

9. Missugustest allikatest olete saanud infot, kuidas väärkoheldud last ära tunda? Palun moodustage pingerida numbritega 1 – 5. (1 – sain kõige enam infot 5 – sain kõige vähem infot)

- Olen kuulnud televisiooni/raadio/interneti vahendusel
- Olen osalenud täiendkoolitusel
- Ise olen uurinud erinevatest infoallikatest
- Koolis on koosolekul räägitud
- Muu (palun täpsustage) . . .

10. Milliseks hindate oma teadmisi väärkohtlemise all kannatava lapse märkamiseks? (valige 1 vastusevariant)

- Väga hea (olen probleemi olemusega ja tegutsemisvajadustega sügavuti kursis)
- Hea (olen teadlik probleemist, oskan märgata ja edasi toimida)
- Piisav (oriienteerun probleemistikus)
- Puudulik (tean probleemist, aga ise ei ole kokku puutunud)
- Ei oska öelda (räägitakse, kogemust toimida seni pole)

11. Mis vallas vajaksite täiendavat infot ja konkreetseid juhiseid, kuidas peaks käituma vastavas olukorras? Valige sobiv(ad) vastused.

(variandid: Seda kindlasti (4); ka seda (3); ei oska öelda (0); seda mitte (2), seda kindlasti mitte (1))

- Kuidas tunda ära väärkohtlemise märke?
- Kuidas vestelda Teie poolt märgatud lapsega, pannes teda avanema?
- Kellele peaks oma kahtlustest teada andma (konkreetsed kontaktid)?
- Kas teatamine on ikka minu kohustus?
- Millist abi peaks/saaks sellele lapsele koolis pakkuda?
- Kellega peaks koostööd tegema selgunud asjaolude korral?
- Ma ei vaja infot, kõik on teada.
- Ma ei vaja infot, see pole minu töö.

12. Kas olete viimase 3 aasta jooksul osalenud mõnes koolitusprogrammis / kursusel, kus on käsitletud väärkoheldud lastega seotud probleeme? Valige 1 vastusevariant.

- Jah
- Ei, kuid olen ise uurinud
- ei, aga olen huvitatud
- ei, kõik on selge
- ei pea vajalikuks, pole minu töökohustus.

13. Milliseid probleeme Te näete väärkoheldud lastega tegelemisel (märkamisest laste tegeliku abistamiseni) praegu Eestis?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Kuidas saaks Teie arvates laste kodust väärkohtlemist ennetada?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Mõned küsimused Teie kohta.

Te olete:

- mees
- naine

Teie vanus

- noorem kui 25 aastat
- 25 – 34 aastane
- 35 – 44 aastane
- 45 – 55 aastane
- 55 aastane ja vanem

Teie haridustase

- Magistrikraad
- Erialane kõrgharidus
- Mitteerialane kõrgharidus
- Erialane keskeriharidus
- Mitteerialane keskeriharidus
- Erialase hariduse omandamine on pooleli

Teie tööstaaz koolis

- Vähem kui 5 aastat
- 5 -14 aastat
- 15 -24 aastat
- 25 aastat ja enam

Te töötate:

- Linnakoolis
- Maakoolis

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Maiki Linder _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 22.08.1978 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
__Õpilaste kodune väärkohtlemine: õpetajate vaateid ja arusaamu
probleemile _____

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Ants Reinmaa _____,

(*juhendaja nimi*)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, __14.05.2013_____ (*kuupäev*)